

LA NECRÒPOLIS MEDIEVAL DE SANT JULIÀ D'ALTURA (SABADELL). RESULTATS DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA D'URGÈNCIA

MARTA SANCHO I PLANAS

NOTÍCIES HISTÒRIQUES

L'església de St. Julià d'Altura es troba situada entre el torrent de Ribatallada i la carretera que va de Sabadell a Matadepera, a l'alçada del km. 4, en el límit del bosc de Can Deu.

L'emplaçament és proper a l'antiga Via Augusta, la qual intercomunicava nuclis de poblament romà, com ara Granollers, Terrassa, Rubí o Caldes de Montbui, amb centres de producció agrícola i artesanal com les vil·les de Can Bonvilar, Can Feu, St. Pau de Riu-sec, St. Oleguer o la Salut.

Segons l'estudi d'Albert Roig i altres,¹ a la base del campanar de St. Julià d'Altura, es conserven encara unes filades del que podia haver estat un monument sepulcral romà, aïllat, en un ambient rural i en relació amb la propera vil·la de Can Bonvilar. Aquestes restes romanes de tipus funerari, datades pels mateixos autors entre els segles I-II dC, ens conduirien a la posterior cristianització del lloc per la transformació d'un lloc de culte pagà en un lloc de culte cristià, mitjançant la construcció d'una església i el manteniment de la seva funció principal com a lloc d'enterrament a la sagrera.

L'historiador terrassenc Josep Soler i Palet² ens diu que la referència més antiga que tenim del

lloc de St. Julià d'Altura correspon a l'any 465, data que, segons A. Roig, Ll. Fernández i J.M. Massagué, caldria revisar per tal de confirmar-ne l'autenticitat.

Seguint els mateixos autors,³ la primera data on clarament es cita St. Julià d'Altura com a Castell d'Altura cal cercar-la en una concessió feta pel Papa Calixt el 17 de març de 1120 al monestir de St. Cugat del Vallès.

Aquesta cita del s. XII ens quadra amb una imatge de la Mare de Déu d'Altura, possiblement del final del s. XII o principi del s. XIII, que va ser cremada durant la guerra civil de 1936. Cal esmentar també l'existència, dins el terme de St. Julià, del Castell de Ribatallada, propietat dels Montcada entre els s. XII i XIV i que posteriorment passà a mans dels Clasquerí. Igualment se sap de l'existència d'una colla de masos entre els quals destaca la masia-fortalesa (casa forta) de Castellarnau.

Malgrat els pocs estudis existents sobre el període medieval per la zona concreta, podem dir que, durant l'Edat Mitjana, l'església de St. Julià d'Altura podia haver estat el centre de culte i el punt de referència d'una àrea on predominava l'hàbitat dispers en masos i explotacions agràries, dins un marc geogràfic on centres com Ègara primer i St. Cugat després funcionaven com a grans

¹ Albert ROIG I DEULOFEU, *et alii* (1988).

² Josep SOLER I PALET, (1893).

³ Art. cit. nota 1.

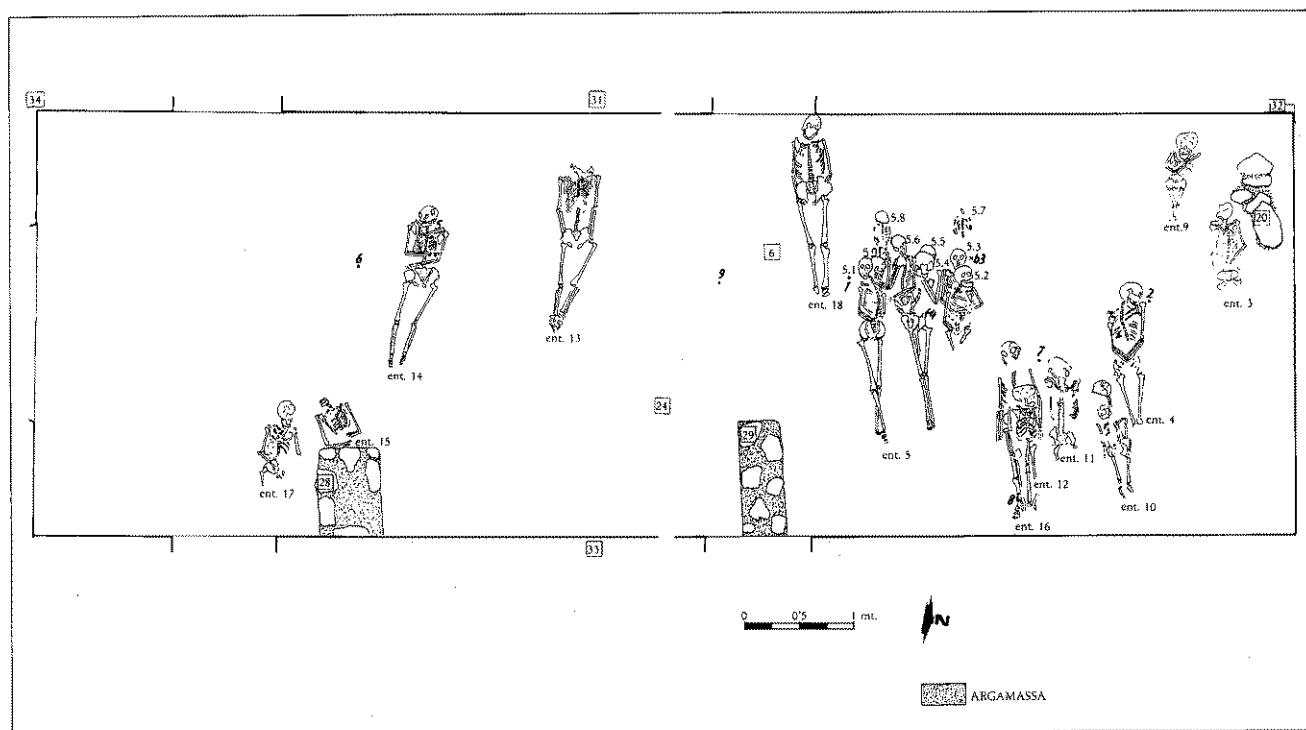

FIGURA 1. Planta general. Aquesta planta correspon als nivells medievals UE6 i UE24, amb tots els seus enterraments. En aquesta planta s'ha marcat el material trobat «in situ» associat als diferents enterraments i que forma part de l'aixovar.

centres d'atracció, tant des del punt de vista religiós com econòmic, social i jurídic.

Aquesta funció de parròquia d'una àrea amb hàbitat dispers, la va exercir fins l'any 1950 quan les activitats parroquials es van desplaçar cap a la parròquia del Sagrat Cor del barri de Ca n'Oriac, a Sabadell.

Durant el s. XVII es van realitzar una sèrie d'obres a l'edifici tal com s'ha pogut constatar per la documentació conservada a l'AHS i en mans de particulars.⁴ Durant la Guerra del Francès sembla que van ser profanades algunes tombes de l'interior de l'edifici i del cementiri, i durant la Guerra Civil de 1936 l'església va ser incendiada, la qual cosa va obligar a fer certes reparacions.

Segons l'estudi d'Albert Roig i altres,⁵ en l'edifici es poden observar quatre fases constructives corresponents a les èpoques romana, pre-romànica, gòtica i barroca.

Els elements pre-romànics i gòtics de l'edifici ens vénen a indicar una certa activitat en el període medieval. Aquests indicis podrien ser corroborats amb intervencions arqueològiques en zones com l'absis on podrien haver-se conservat les restes dels diversos absis, des de l'església pre-romànica fins a l'actual, passant per totes les etapes constructives de l'edifici. Molt possiblement es podrien localitzar restes d'etapes ara com a desconegudes de l'evolució del conjunt arquitectònic i de la seva història.

A nivell arqueològic, tan sols es coneix una intervenció puntual que, en forma de prospecció, va afectar la zona del menjador i dels lavabos de la rectoria. Aquesta prospecció es dugué a terme entre els dies 2 i 11 d'abril de 1990 a petició de Robert Baró, el qual va avisar el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya de les obres de pavimentació que es volien dur a terme a la rectoria. El sondeig dirigit per Roser Enrich i Gregori,⁶

⁴ Art. cit. nota 1, p. 54.

⁵ Art. cit. nota 1, p. 40.

⁶ Roser ENRICH I GREGORI (1990).

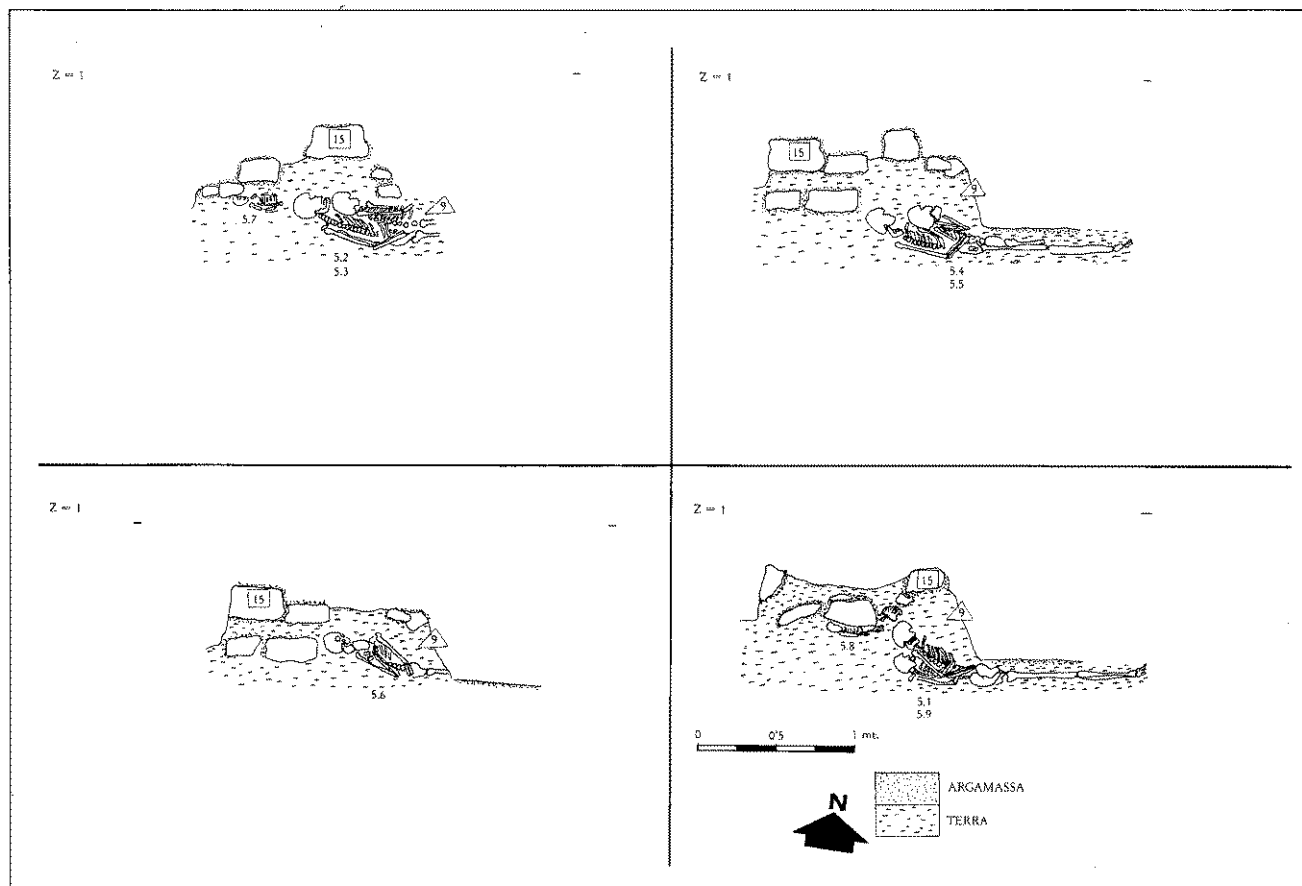

FIGURA 2. Seccions de l'enterrament 5 en què es pot observar la disposició dels individus aparellats, com també els infantils i el subadult.

conservadora del Museu d'Història de Sabadell, va permetre localitzar una sèrie d'enterraments associats a material medieval i una ossera moderna en nivells superiors a la zona del menjador. Als lavabos, la prospecció va permetre localitzar uns enterraments datats d'època moderna.

MOTIVACIONS DE LA INTERVENCIÓ I OBJECTIUS

Els resultats de la prospecció realitzada per l'abril de 1990, van ser comunicats al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, el qual va considerar interessant i necessari realitzar una excavació d'urgència a tota la zona per tal de certificar la importància de les restes localitzades. L'excavació havia de servir també per decidir quin tipus de paviment era el més adequat per preservar les restes que encara es conserven al subsòl.

La rectoria, situada a orient del conjunt arquitectònic, es troba perfectament orientada en la mateixa direcció que l'església, amb els murs amb una lleugera desviació del N cap al NE igual que la resta de l'edifici.⁷ El lloc on es troba situada la rectoria correspon a la zona de sagrera de l'església per la part de llevant.

Aquestes són bàsicament les raons per les quals es va decidir realitzar una intervenció arqueològica d'urgència. Cal remarcar que tota la rectoria es troba en zona de sagrera, fins i tot el pati de davant i de darrera (al sud i al nord de la rectoria respectivament), i que aquesta intervenció s'ha limitat a la sala central o menjador de la rectoria i s'ha deixat per a una altra ocasió la cuina i altres dependències adjacents, com també els patis citats anteriorment.

⁷ Art. cit. nota 1, en què trobem una extensa planime-

tria de l'edifici.

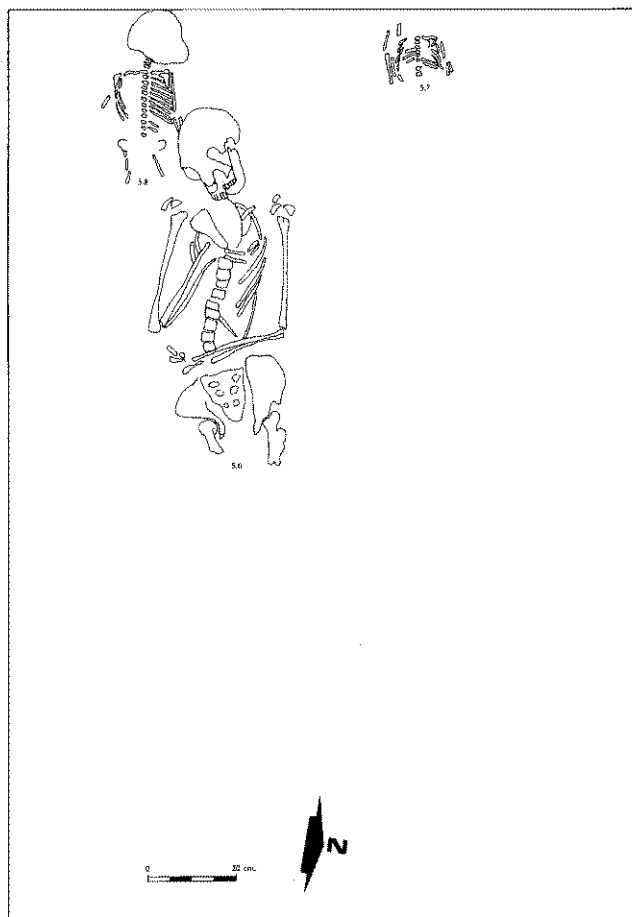

FIGURA 3. Planta de l'enterrament 5; es poden veure els esquelets 5.8, 5.7 i 5.6.

Els detalls tècnics sobre el desenvolupament de la intervenció van ser plantejats en la memòria d'excavació que vam realitzar al moment oportú.⁸

L'excavació es va dur a terme amb la col·laboració de: Francesc Alfaro, Jordi Aguelo, Robert Baró, Ricard Marlasca i Agustí Sánchez, estudiants d'història de la UAB; Anna Mestre, estudiant d'història de la UB, i Lydia Martínez, llicenciada amb grau per la UB.

Així mateix, hem de destacar la participació del Museu de Sabadell, el qual ens va facilitar part del material d'excavació i va mostrar un gran interès pel desenvolupament de la intervenció.

⁸ Marta SANCHÓ I PLANAS (1990). Dipositada en el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya i en el Museu de Sabadell. En aquesta memòria es poden consultar les fit-

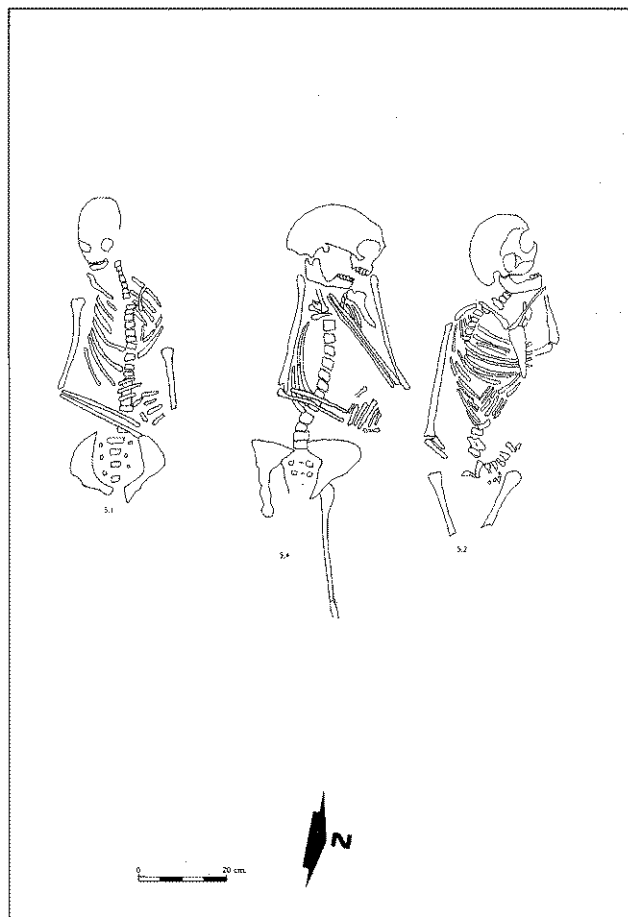

FIGURA 4. Planta de l'enterrament 5; es poden veure els esquelets 5.1, 5.4 i 5.2.

DESCRIPCIÓ DE LES TROBALLES

ELS ENTERRAMENTS

En total es van identificar 34 unitats estratigràfiques diferents, entre estrats, elements i inter-estrats.⁹

Els esquelets recuperats sumaven un total de 27, distribuïts en els diferents nivells i corresponents a diferents èpoques. En els nivells superiors (UE5, UE11), les osseres d'època moderna ocupaven la meitat oest de l'estança fins a arribar als nivells medievals (UE6). En la UE11, s'han localitzat cinc enterraments molt malmesos i mutilats, amb orientacions N-S (ent. 1,6,7) i W-E (ent. 2,8), total-

xes emprades i la totalitat de plantes i seccions que es van realitzar.

⁹ Vegeu el llistat d'Unitats Estratigràfiques a l'Annex 1.

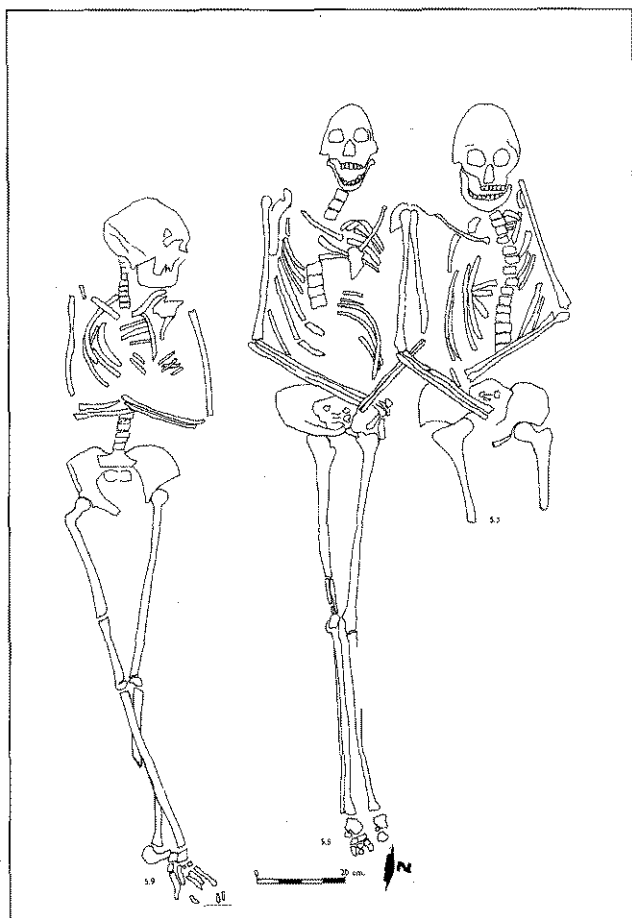

FIGURA 5. Planta de l'enterrament 5; es poden veure els esquelets 5.9, 5.5, i 5.3.

ment contràries a les orientacions dels nivells medievals, totes elles E-W.

En la meitat est de la sala, dos nivells de rebliment (UE3, UE2), amb material ceràmic datable dins del segle XX en ambdós casos, eren situats directament sobre els nivells medievals (UE24) a 2'00 m de profunditat des del punt 0, i reblen la rasa formada per l'interestrat UE 9 el qual parteix la sala longitudinalment. La raó per la qual es va obrir aquesta rasa que parteix la sala en dues meitats longitudinals no ha pogut ser aclarida, ja que no hi ha cap element que ens permeti fer-ne una interpretació prou vàlida. Tan sols podem constatar que va ser feta en un moment que la rectoria ja existia, ja que els rebliments es lliuren als fonaments d'aquesta edificació que fou construïda l'any 1860. Els nivells medievals (UE6, UE24) eren compostos d'argiles molt compactes barrejades

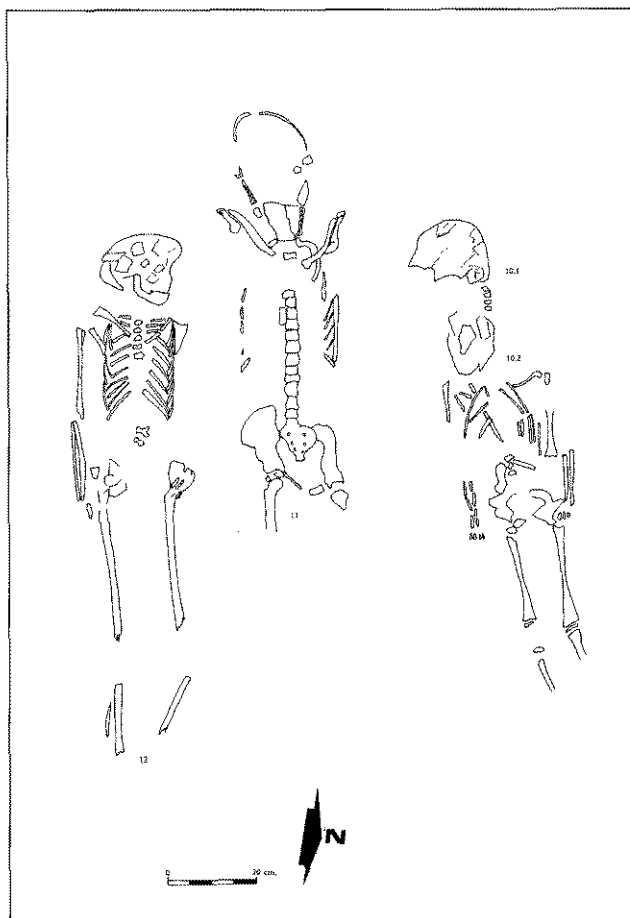

FIGURA 6. Planta dels enterraments 10.1, 10.2, 11 i 12.

amb nòduls calcaris i formaven un estrat molt dur i amb molta plasticitat. Aquestes característiques del sòl ens van impedir apreciar els interestrats de les fosses dels enterraments, com també els de les trinxeres de fonamentació de la rectoria. Les fosses, reblertes amb la mateixa terra, quedaven esborrades en compactar-se la terra remoguda amb el sòl on havien estat obertes.

En aquests nivells medievals es van localitzar 22 enterraments orientats E-W en tots els casos.

La tipologia d'aquests enterraments correspon a la de fossa simple sense cap element o estructura associada, excepte en el número 3, el qual tenia una petita estructura de pedres i aragamassa destruïda parcialment per l'ossera moderna (UE5); i l'enterrament 5 que conservava parcialment una mena de túmul de pedres, argamassa i terra que en cobria la meitat est i quedava seccionat per l'interestrat UE9.

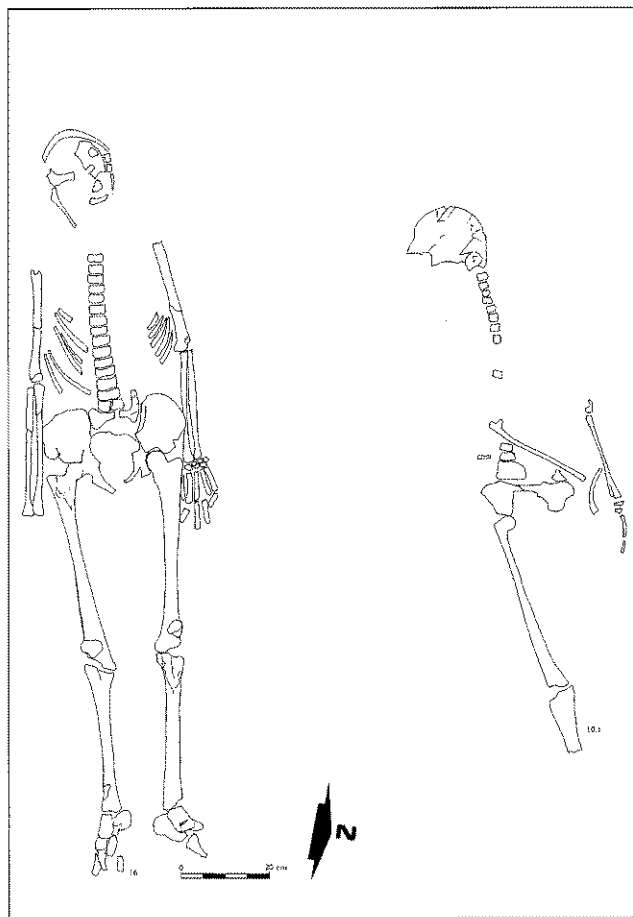

FIGURA 7. Planta dels enterraments 10.1 i 16.

Els individus estaven generalment en posició de decúbit supí, amb el cap lleugerament inclinat cap a un costat, amb els braços estirats al llarg del cos i en alguns casos creuats sobre la pelvis o el tòrax;¹⁰ les cames estirades i, en dues ocasions, encreuades. En línies generals, la posició i l'orientació dels esquelets no difereix de la que se sol trobar en necròpolis d'època medieval.¹¹

ELS ENTERRAMENTS COL·LECTIUS

Alguns enterraments eren col·lectius com ara el 5 (9 individus) i el 10 (2 individus) o el 12-16 (2 individus).

Cal destacar la importància d'aquests enterraments col·lectius com el 10-1 i el 10-2 o el 12 i el

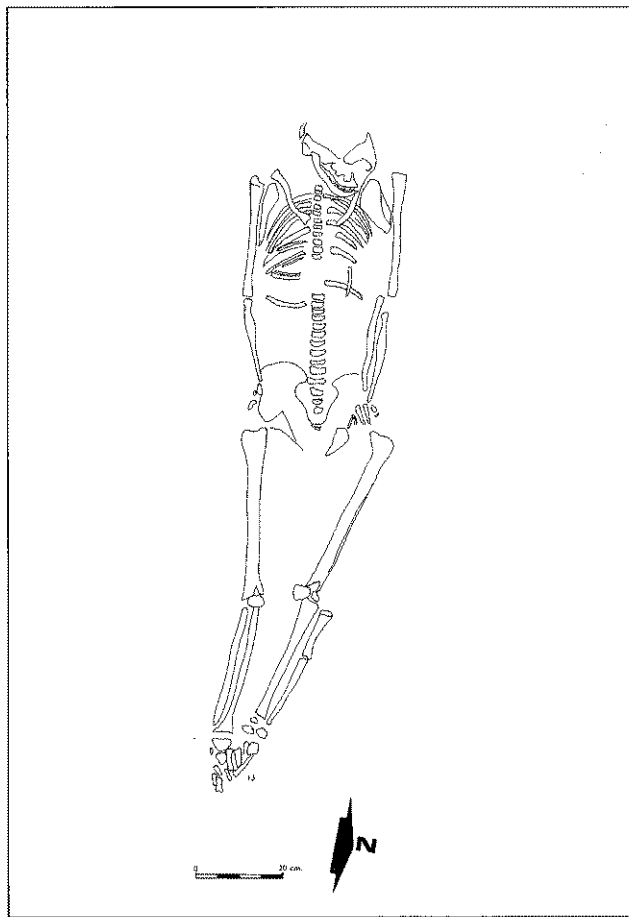

FIGURA 8. Planta de l'enterrament 13.

16, en què hem trobat un individu infantil sobre d'un adult. En aquest cas el núm. 11 es troba situat entre aquests dos grups i fa pensar que tot el conjunt podria tractar-se del mateix enterrament i que, si fos així, sumarien un total de 5 individus. Dissortadament no ha estat possible observar la forma de la fossa, la qual ens podia haver donat la clau per entendre si es tractava d'un enterrament realitzat tot en el mateix moment o no.

Cal assenyalar els fragments d'olla localitzats prop del cap del núm. 11 i als peus del núm. 12 (olles numerades amb el 7 i el 8).

Aquests esquelets ja havien estat localitzats en la prospecció anterior i van ser coberts de sorra per tal de protegir-los. La sorra va actuar com a

¹⁰ Vegeu el llistat d'enterraments a l'Annex 2.

¹¹ Aquest fet es pot comprovar en la pràctica totalitat

d'articles especialitzats en el tema en els quals es fa una descripció de l'orientació i la posició dels esquelets.

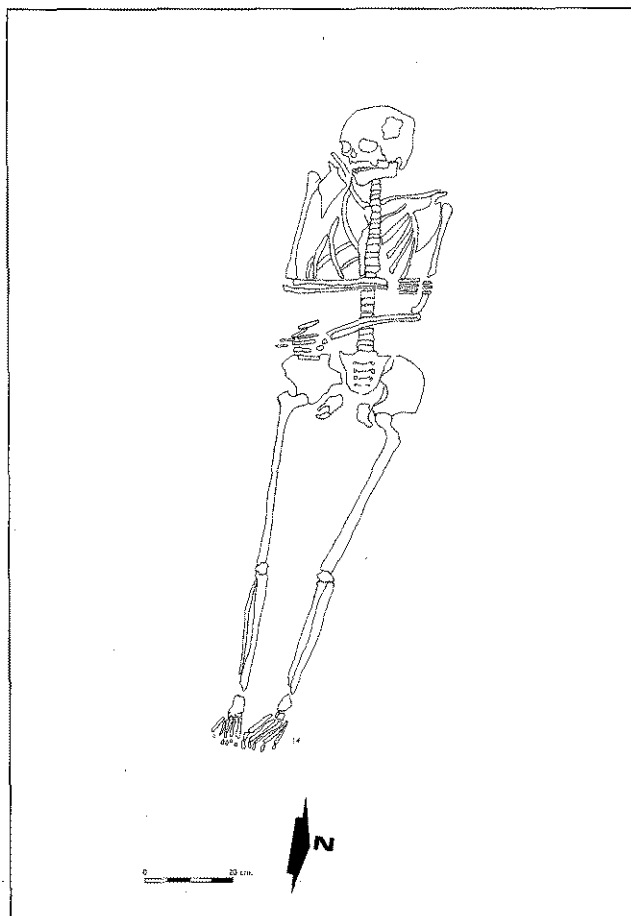

FIGURA 9. Planta de l'enterrament 14.

agent erosionador i va malmetre molt les restes òssies, sobretot dels esquelets infantils, cosa que va dificultar la nostra intervenció. Així mateix, creiem que en la prospecció s'han recuperat algunes peces de les olles de ceràmica ja citades.

L'altre enterrament col·lectiu és el que inclou els esquelets 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.5, 5.6, 5.7, 5.8 i 5.9.

En aquest cas, els enterraments eren coberts per un munt de pedres, argamassa i terra compactada a manera de túmul.

L'únic paral·lel que hem trobat d'aquest tipus de tomba és el de Santa Creu de Joglars datat del segle XIII - XIV, tot i que en aquell cas el túmul cobria una tomba de cista i no una fossa simple com és el nostre cas.¹² Pel costat est, a l'alçada dels

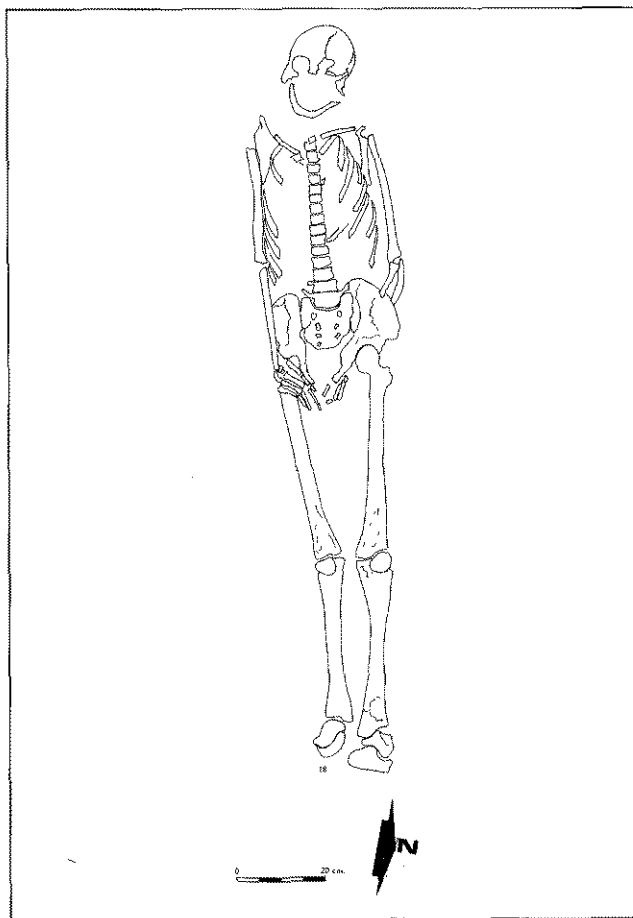

FIGURA 10. Planta de l'enterrament 18.

malucs, aquesta estructura queda tallada per la rasa UE 9 i secciona els esquelets 5.1, 5.2, 5.3, 5.4 i 5.6.

Els individus estan ordenats de forma quasi simètrica¹³ formant tres parelles: * 5.1 - 5.9, * 5.4 - 5.5, * 5.2 - 5.3.

La primera i l'última parella són les que estan situades als extrems i tenen associats, una mica més cap a l'oest i en un nivell superior, els esquelets de dos infants possiblement de menys d'un any d'edat. Entre la parella formada per 5.5 - 5.4 i 5.9 - 5.1, i una mica més alçat, es troba l'esquelet 5.6, que correspon a un individu subadult. La seva posició dins la tomba ens indica també aquesta edat, ja que es troba en una profunditat i en una posició intermèdia entre els infants i les parelles suposadament d'adults.

¹² J.I. PADILLA LAFUENTE (1982) p. 171-174.

¹³ Vegeu les plantes i les seccions de la tomba 5.

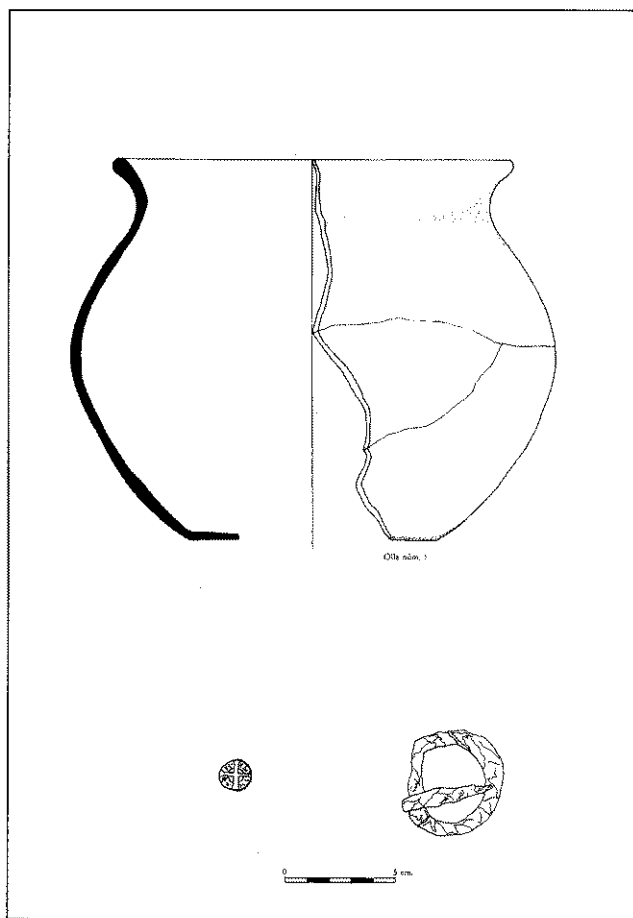

FIGURA 11. Olla núm. 1: representativa de les peces de ceràmica medieval recuperades. Olla globular de llavi sortit i arrodonit. La pasta de color gris fosc, o entre gris i roig, ens indica la cuïta en una atmosfera reductora o reductora-oxidant. El desgreixant sol ser mitjà i en alguns casos molt ric en mica. Moneda: possiblement es tracta d'un òbol de billó d'Alfons I (1162-1196). Sive-lla de ferro.

Per les observacions fetes sobre el terreny, creiem que en el cas de les parelles, els individus estan a sobre (5.1, 5.4 i 5.2), podrien ser de sexe femení, mentre que els de sota (5.9, 5.5 i 5.3) semblen més robustos i podrien correspondre al sexe masculí. Cal indicar, però, que això no és més que una hipòtesi i, per tant, és necessari esperar els resultats de les anàlisis antropològiques, les quals

ens poden corroborar o desmentir el que aquí plantegem.

En aquest enterrament hem localitzat un aixovar pobre però variat i interessant. En primer lloc, prop del cap del 5.1, vam recuperar una olla de ceràmica medieval, de cuïta reductora-oxidant¹⁴ (núm. 2) que possiblement ja va ser recuperada en part en la prospecció. La segona peça interessant, és una moneda que ens ha arribat en molt mal estat de conservació, cosa que en dificulta la identificació. Sembla que podria tractar-se d'un òbol de billó d'Alfons I (1162-1196), de la darrerria del segle XII. Aquesta moneda es trobava a uns 6 cm. a l'esquerra de l'òrbita de l'esquelet 5.3, la qual cosa ens fa pensar en la possibilitat que fos col·locada sobre la parpella del difunt. L'esquelet 5.5 tenia una sive-lla de ferro sobre la pelvis que devia correspondre al cinturó que li subjectava les vestimentes.

L'excavació minuciosa d'aquesta tomba ens va permetre observar com van ser col·locats els difunts en el moment de la cerimònia de l'enterrament. En primer lloc, els tres esquelets de sota; cal tenir en compte que el 5.5 hi va ser posat abans que el 5.3 però no necessàriament abans que el 5.9. Els tres esquelets de sobre, 5.1, 5.2 i 5.4, es troben situats de forma especial; els dos últims estan sobre el costat esquerre amb el cap aproximadament a l'alçada de la barbeta de la seva parella. Al contrari, el 5.1 té el cap al mateix nivell que la seva parella, però es troba en una posició que podríem definir com a semiincorporada. Els últims individus que van ser posats a la tomba són el subadult 5.6 i els infants 5.7 i 5.8, tots tres a un nivell superior respecte de les parelles.¹⁵ A sobre, van tirar-hi terra i, amb algunes pedres i argamassa, van acabar de fer l'estructura de la tomba que segurament devia quedar a la vista. A la zona de les cames, tan sols s'ha conservat una mica d'argamassa en molt mal estat de conservació. L'olla núm. 2 hi devia ser posada abans d'acabar l'estructura de la tomba.

El fet que s'hagi pogut documentar aquest enterrament col·lectiu realitzat tot en un mateix mo-

¹⁴ La coloració de la pasta és grisa o roja segons quina part de la peça observem. Això és degut al fet que l'atmosfera de la cambra on va ser cuïta no era homogènia, i per això es van produir aquests canvis en la coloració de la peça. Per

aquesta raó l'hem definida com a ceràmica de cuïta reductora-oxidant.

¹⁵ Vegeu les plantes i les seccions corresponents a l'enterrament núm. 5.

FOTOGRAFIA 1. Enterrament núm. 5 a l'inici de l'excavació. Es pot observar l'estructura de pedres i argamassa (UE 15) tallada per l'interestrat UE 9. A l'esquerra apareix l'individu 5.1 en la posició semiincorporada en què va ser localitzat.

ment i amb l'aixovar citat, ens fa pensar en una mort col·lectiva per causes desconegudes. Podem, però, especular sobre si es tractava de morts causades per alguna epidèmia o bé si ens trobem davant de morts per algun acte de violència. El fet que els individus hagin estat col·locats amb tanta cura i que no tinguin un clar recobriment de calç per evitar contagis,¹⁶ ens fa pensar més en una mort de tipus violent que va afectar tota una família en el mateix moment. A més, creiem que en cas d'epidèmia, difícilment trobaríem nou individus

agrupats d'aquesta manera com si fossin família, ja que això suposaria que tots haurien mort en un espai de temps molt curt o, fins i tot, el mateix dia. No podem dir gaire cosa més sobre aquest enterrament i haurem d'esperar les anàlisis antropològiques que en aquest cas considerem indispensables per corroborar les nostres hipòtesis.

Si bé és cert que s'han localitzat alguns casos d'enterraments d'infants associats amb adults, possiblement mare i fill, tan sols tenim constància d'un enterrament col·lectiu de dimensions similars a les que aquí hem plantejat. Es tracta, però, d'enterraments en tombes antropomorfes, datades els segles IX-X, localitzades a la Plaça de la Pietat de Vic.¹⁷

L'AIXOVAR I EL RITUAL FUNERARI

Durant l'excavació es va poder documentar arqueològicament l'associació d'alguns enterraments amb olles de ceràmica de cuïta reductora i reductora-oxidant. Concretament en els casos següents:

Enterrament	Olla
4	1
5	2
11	7
12/16	8
14	5

Les olles 6 i 9 no s'han pogut associar amb claredat a cap enterrament concret, encara que possiblement corresponguin a inhumacions no localitzades en aquesta intervenció, que encara es conserven en el subsòl. Les olles van aparèixer totalment ennegrides de fora, producte d'haver estat en contacte amb el foc d'una manera directa. A nivell d'hipòtesi pensem que aquestes olles podien haver estat posades al seu lloc immediatament després de sortir d'un foc, el qual va provocar l'ennegritament i el senyal compacte i mig cremat que aquestes olles van deixar a terra en ser-hi dipositades calentes.

¹⁶ Imma OLLICH (1982) p. 138 i 147. En el jaciment de l'Esquerda es va localitzar una gran fossa on els esquelets estaven col·locats l'un al costat de l'altre i recoberts amb calç per tal d'evitar contagis. Van ser datats el s. XIV i es van in-

terpretar com a morts causades per epidèmies.

¹⁷ Imma OLLICH (1982), (1986) p. 66. Elisenda VIVES (1990) p. 151. Manuel RIU (1986-87) p. 200.

FOTOGRAFIA 2. Enterrament núm. 5 en plena excavació. Els individus que apareixen són (d'esquerra a dreta): 5.9, 5.6, 5.4, 5.5 i 5.3. A dreta i esquerra de les restes de l'estructura, a la part superior de la imatge, es troben els enterraments infantils 5.7 i 5.8. Els individus 5.1 i 5.2 que es trobaven situats sobre 5.9 i 5.3, ja havien estat aixecats.

FOTOGRAFIA 3. Enterrament núm. 5 en la fase final d'excavació. Es poden observar els individus següents (d'esquerra a dreta): 5.9, 5.5, 5.3. Sobre la pelvis de 5.5 es va localitzar la sivella de ferro i al costat de l'ull esquerre de 5.3, la moneda.

L'aixovar localitzat en aquesta necròpolis consta, com ja hem assenyalat anteriorment, d'una moneda localitzada prop de l'òrbita esquerra d'un dels difunts i d'una sivella de ferro situada sobre la pelvis d'un altre individu.

La presència d'aquests objectes ens porta a plantejar el tema del ritual funerari i de les pervivències paganes que s'observen sovint en les necròpolis medievals. Tant la moneda com les olles, que possiblement contenien algun tipus d'aliment, ens apropen a la creença pagana del viatge que el di-

funt ha de realitzar fins a arribar al Paradís i el preu que n'ha de pagar, com també el menjar que necessitarà durant el trajecte. Les olles podrien relacionar-se també amb els tradicionals banquets rituals que es realitzaven en memòria del difunt el dia del seu enterrament o en l'aniversari de la seva mort, com una forma més d'establir contacte entre el món dels morts i el món dels vius.¹⁸ En el nostre cas, ens inclinem a pensar que aquestes ofrenes es devien realitzar en la mateixa cerimònia de l'enterrament i que les olles contenien alguna cosa que prèviament devia haver estat escalfada al foc.

¹⁸ Manuel RIU (1981), (1982a). Imma OLLICH i Elisenda

VIVES (1986). Elisenda VIVES (1990).

CONCLUSIONS

A nivell de conclusions podem dir que s'ha pogut constatar l'existència a St. Julià d'Altura d'uns nivells de necròpolis d'època medieval. Aquests nivells es troben per sota d'una sèrie d'osseres modernes en les quals també es troben alguns enterraments posteriors molt remenats i en mal estat de conservació, a causa dels moviments de terres provocats per la construcció d'edificis com la mateixa rectoria.

La localització de la moneda a la tomba 5 i el fet que la majoria de les fosses de les tombes estiguin obertes a la mateixa unitat estratigràfica, ens permet datar aquest nivell d'enterraments al final del s. XII.

La quantitat d'individus inhumats en el reduït espai que hem excavat, ens fa pensar que en aquest període St. Julià era el centre d'un territori força actiu, amb un hàbitat dispers important. Considerem molt interessant l'estudi que hem pogut realitzar sobre els enterraments col·lectius, sobretot el número 5, el qual ens dona una informació molt

valuable per reflexionar sobre el ritual de la mort i les formes d'enterrament a l'Edat Mitjana.

Paral·lelament a aquesta troballa, cal destacar la localització de la moneda i les olles clarament associades als enterraments, les quals ens han permès documentar arqueològicament pràctiques de ritual funerari relacionades amb creences i pràctiques paganes que es van mantenir durant tota l'Edat Mitjana.

La informació arqueològica que ens ha facilitat aquesta intervenció, és de gran interès per a l'estudi del ritual funerari a la Catalunya Medieval i encara pot ser-ho més si es realitzen estudis antropològics de les restes òssies recuperades.

La necròpolis medieval possiblement s'estén per altres zones del conjunt, especialment prop de les restes d'edificació medieval, als patis anterior i posterior i a d'altres estances de la rectoria. Si tenim en compte l'evolució de l'edifici, és d'esperar que es puguin localitzar nivells de necròpolis anteriors i posteriors al segle XII en altres àrees del jaciment.

ANNEX 1. Llistat d'unitats estratigràfiques (UE)

UE	Profunditat	Descripció	Seqüència Física
1	z = 126	Paviment de rajoles de diferents tipus. Està enfonsat pel costat est de la sala.	Cobreix: 2, 3, 4 Connecta amb: 31, 32, 33, 34
2	z = 133 z' = 200	Farciment poc compacte que va de l'envà UE 4 fins al mur de tancament i ocupa la meitat est de la sala. El considerem igual a UE 3.	És cobert: 1 Connecta amb: 32, 33, 6 És tallat: 4 Igual: 3 Cobreix: 24
3	z = 129 z' = 200	Farciment igual que UE 2 però a l'altre costat de l'envà UE 4 i fins al mur S.	És cobert: 1 Connecta amb: 33, 34, 6 És tallat: 4 Cobreix: 24
4	z = 135 z' = 154	Envà d'una sola filada de maó massís que dividia la sala en dues d'E a W.	És cobert: 1 Talla: 2, 3, 6 Cobreix: 2, 3 Connecta amb: 31, 33
5	z = 139 z' = 180	Ossera excavada en UE 6 (interestrat UE 10). És la continuació de l'ossera moderna trobada en la prospecció.	És cobert: 1 Talla: 6 Cobreix: 6 Connecta amb: 15 Farceix: 10 És tallat: 31, 32
6	z = 134 z' = 230 aprox.	Nivell d'enterraments que s'estén per sota i està rebaixat per la meitat est per UE 9. S'hi troben tots els enterraments medievals i per sobre s'hi han excavat enterraments i osseres modernes.	És cobert: 1, 11, 5, 4, 2, 3, 26 És tallat: 9, 25, 17, 23, 13, 10, 8, 31, 32, 33, 34 En contacte: 15 Igual: 24

UE	Profunditat	Descripció	Seqüència Física
7	z = 143 z' = 156	Interior enterrament núm. 1	És cobert: 1 Talla: 6, 11 Farceix: 8 És tallat: 9
8	Interestrat	Interestrat enterrament	Farcit: 7
9	Interestrat	Interestrat farciment	Farcit: 2, 3
10	Interestrat	Interestrat ossera	Farcit: 5
11	z = 137 z' = 168	Ossera moderna on es troben algunes parts de l'esquelet en connexió anatòmica, com unes cames posades del revés i una columna. S'hi troben algunes fosses d'enterraments posteriors que tallen aquest estrat.	És cobert: 1 Talla: 6 Cobreix: 6 És tallat: 13, 23, 8, 31, 34
12	z = 131 z' = 136	Interior enterrament núm. 2	És cobert: 1 Cobreix: 14 Talla: 11, 6 Farceix: 13
13	Interestrat	Interestrat ent. núm. 2	Farcit: 12
14	z = 136 z' = 139	Llit d'argamassa que recobreix el fons de la fossa de l'ent. núm. 2.	És cobert: 12 Cobreix: 11 Farceix: 13
15	z = 134 z' = 200	Tomba monumental, feta de pedres, argamassa i terra, corresponent a l'enterrament col·lectiu núm. 5	És cobert: 1 En contacte: 6 Connecta amb: 5, 2
16	z = 191 z' = 196	Morturada d'argamassa que recobreix part de l'enterrament núm. 4. Està rebentat per violació de l'enterrament.	És cobert: 2 Cobreix: 18 Talla: 6
17	Interestrat	Interestrat ent. núm. 4. Es pot observar gràcies a UE 16 que en facilita la localització.	És farcit: 18 Talla: 6
18	z = 196 z' = 202	Interior enterrament núm. 4	És cobert: 16 Farceix: 17
19	z = 185 z' = 192	Morturada d'argamassa que semblava un ent. semblant a UE 16 però no ho era. Pensem que pot formar part del farciment UE 2, com una bossada de calç llençada en aquest farciment.	Cobreix: 24 Igual: 2
20	z = 149 z' = 176	Estructura de pedres i argamassa molt més petita que UE 15 però del mateix tipus, que delimita l'ent. núm. 3 pel costat nord.	És cobert: 5 És tallat: 5 En contacte: 6
21	z = 179 z' = ?	Fossa col·lectiva de la qual només podem veure les cames ja que passa per sota del mur oest UE 31. L'interestrat no s'aprecia i algunes connexions estan mogudes a causa de l'ossera UE 11.	És cobert: 31 Talla: 6 És tallat: 11
22	z = 131 z' = 143	Interior enterrament núm. 8	És cobert: 1 Talla: 11, 6 Farceix: 23
23	Interestrat	Interestrat ent. núm. 8	És farcit: 22
24	z = 197 z' = 230 aprox.	Nivell d'enterraments igual que a UE 6. Li vam donar un núm. nou abans de comprovar si era igual a UE 6. És el nivell fins on van obrir la rasa UE 9 farcida per UE 2, 3.	És cobert: 2, 3 Igual: 6 És tallat: 32, 33, 34

UE	Profunditat	Descripció	Seqüència Física
25	Interestrat	Inter. de l'ossera UE 11	Farcit: 11
26	z = 139 z' = 169	Estrat de pedres que anivellen el terreny per sota l'ossera UE 11. No té relació amb ent.	És cobert: 11 Cobreix: 6 És tallat: 31 Igual: 27
27	z = 139 z' = 169	Morturada d'argamassa associada a UE 26 sense cap relació amb altres estructures.	És cobert: 11 Cobreix: 6 És tallat: 31 Igual: 26
28	z = 199 z' = ?	Mur en direcció E - W fet de grans pedres i argamassa. Arrassat per UE 9. Talla l'ent. 15 a nivell dels braços i té un mur paral·lel UE 29.	És cobert: 2, 3, 32 Tallat: 9 Igual: 29
29	z = 198 z' = ?	Mur en direcció E - W fet de pedres i argamassa. Arrassat per UE 9 i igual a UE 28.	És cobert: 3, 32 És tallat: 9 Igual: 28
30	z = 168 z' = 180	Igual a UE 5. És la continuació de l'ossera en una zona on no semblava que continués en un principi.	És cobert: 1 Talla: 6 Cobreix: 6 Connecta amb: 15 Farceix: 10 Igual: 5
31		Mur de tancament de l'estança pel costat oest.	Connecta amb: 1, 4 Talla: 11, 6, 5 Cobreix: 21 Igual: 32, 33, 34
32		Mur de tancament de l'estança pel costat nord.	Connecta amb: 1, 2 Talla: 5, 6, 24 Igual: 31, 33, 34
33		Mur de tancament de l'estança pel costat est.	Connecta amb: 1, 2, 3, 4 Talla: 24 Cobreix: 28, 29 Igual: 31, 32, 34
34		Mur de tancament de l'estança pel costat sud.	Connecta amb: 1, 3 Talla: 11, 24 Igual: 31, 32, 33

ANNEX 2. Llistat d'esquelets recuperats

Núm.	Estat de conservació	Posició	Orientació	Aixovar	% restes	Observacions
1	Incomplet i remogut	Decúbit supí	S - N	No	55 - 60	Individu desplaçat i en pendent.
2	Incomplet	Lateral dret	W - E	No	40 (mal estat)	Infantil
3	Incomplet	Decúbit supí	E - W	No	60 (mal estat)	Tallat pel mig dels fèmurs, correspon a nivells medievals
4	Incomplet + restes d'un altre individu	Decúbit supí	E - W	Olla ceràmica sobre el cap	20- 30 (mal estat)	Cobert per una morturada d'argamassa, correspon a nivells medievals

Núm.	Estat de conservació	Posició	Orientació	Aixovar	% restes	Observacions
5.1	Incomplet	Decúbit supí (semiincorporat)	E - W	Olla sobre el cap, potser per tota la tomba	50 - 55	Mutilat de pelvis cap avall, correspon a ni- vells medievals
5.2	Incomplet	Lateral esquerra	E - W	No	40 - 45 (mal estat)	Correspon a nivells me- dievals
5.3	Incomplet	Decúbit supí	E - W	Moneda prop de l'ull esquerra	65	Tallat des de mig fèmur, correspon a nivells me- dievals
5.4	Incomplet	Decúbit supí	E - W	No	55	Tallat a partir de mig fè- mur, correspon a nivells medievals.
5.5	Complet	Decúbit supí	E - W	Sivella sobre la pelvis	70 - 80 (deteriorat)	Correspon a nivells me- dievals
5.6	Incomplet	Decúbit supí	E - W	No	55	Tallat des de mig fèmur, correspon a nivells me- dievals
5.7	Incomplet	Decúbit supí	E - W	No	10 - 15 (molt malmès)	Infantil, mesos, corres- pon a nivells medievals
5.8	Incomplet	Decúbit supí	E - W	No	25 - 30 (molt malmès)	Infantil, mesos, corres- pon a nivells medievals
5.9	Complet	Decúbit supí	E - W	No	90	Els individus del grup 5 eren a la tomba UE 15, correspon a nivells me- dievals
6	Incomplet i remogut	Decúbit supí	N - S	No	30 - 35	No té cap ni extremitat esquerra.
7	Incomplet i remogut	Decúbit supí	N - S	No	20 - 25	No té cap ni extremitat dreta
8	Incomplet i remogut	Decúbit supí	W - E	No	25	Conserva només tòrax, extremitats i pelvis
9	Complet	Decúbit supí	E - W	No	70 - 75 (ben conservat)	Infantil força ben con- servat, correspon a ni- vells medievals
10.1	Incomplet	Decúbit supí	E - W	No	30 (mal estat)	Possible lesió al crani, afectat per la prospec- ció, correspon a nivells medievals
10.2	Incomplet i remogut	Decúbit supí	E - W	No	45 (mal estat)	Afectat per la prospec- ció, correspon a nivells medievals

Núm.	Estat de conservació	Posició	Orientació	Aixovar	% restes	Observacions
11	Incomplet i remogut	Decúbit supí	E - W	Fragment d'olla prop del cap	18 - 20 (molt malmès)	Afectat per la prospecció, correspon a nivells medievals
12	Incomplet i remogut	Decúbit supí	E - W	Fragments d'olla prop de la cama dreta	60 (extremitats inferiors molt malmeses)	Infantil, correspon a nivells medievals
13	Complet	Decúbit supí	E - W	No	65 (mal estat)	Correspon a nivells medievals
14	Complet	Decúbit supí	E - W	Olla prop del cap + fragments a l'humeral dret	90 - 95 (ben conservat)	Correspon a nivells medievals
15	Incomplet i remogut	Decúbit supí	E - W	No	30 - 35 (mal estat)	Conservat del tòrax cap amunt, correspon a nivells medievals
16	Complet i remogut	Decúbit supí	E - W	La mateixa olla que 12	65 - 70 (part superior en mal estat)	Afectat per la prospecció, correspon a nivells medievals
17	Incomplet i remogut	Decúbit supí	E - W	No	35 - 45 (mal estat)	Només del tòrax cap amunt, correspon a nivells medievals
18	Complet	Decúbit supí	E - W	No. Hi ha una olla relativament a prop	75 - 80	Correspon a nivells medievals.

BIBLIOGRAFIA

- Jordi BOLÓS i Montserrat PAGÈS (1982). «Les sepulchres excavades a la roca». *Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona)*, Annex 1, *Necropolis i Sepulchres de Catalunya*, p. 59-103.
- Josep M. BOSCH i Jordi VALLES (1987). «Sepulchres tipus cista de lloses i/o 'tegulae' a Catalunya: hipòtesi interpretativa» dins *Arqueologia Medieval Española, II Congreso*, tom III, Madrid, p. 327-338.
- Andreu CASTELLS (1961). *L'art sabadellenc*. Sabadell, Ed. Riutort.
- M. CRUSAFONT I SABATER (1989). *Barcelona i la Moneda Catalana*. Barcelona, Caixa de Pensions.
- Roser ENRICH (1990). *Informe sondeig arqueològic a Sant Julià d'Altura*. Sabadell, exemplar fotocopiat, inèdit.

- Katja KLIEMANN (1987). «La orientación de las sepulturas medievales» dins *Arqueología Medieval Española, II Congreso*, tom III, Madrid, p. 495-500.
- Carles LALUEZA i Jordi MARTÍ (1989). «Estudi antropològic de la Muntanyeta (Roda de Ter, Osona)». *Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona)*, 10, p. 251-256.
- Rosario NAVARRO i Alfred MAURI (1987). «La secuencia estratigràfica de la necrópolis de Santa Margarida, Martorell (Barcelona)». dins *Arqueología Medieval Española, II Congreso*, tom III, Madrid, p. 570-580.
- Imma OLLICH (1982). «Tipologia de les tombes de la necrópolis medieval de l'Esquerda (Osona)». *Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona)*, Annex 1, *Necrópolis i Sepultures de Catalunya*, p. 105-153.
- Imma OLLICH i Elisenda VIVES. «Arqueologia i Antropologia Física. La població i el ritual funerari a Osona a través de les necrópolis medievals». *Cota Zero (Vic)*, 2, p. 62-71.
- Imma OLLICH i Sebastià RAURELL (1989). «Tombes de llosa als turons de la Plana de Vic: una població medieval per cristianitzar?». *Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona)*, 10, p. 223-250.
- J.I. PADILLA (1982). «La necrópolis de Santa Creu de Joglars (Osona)». *Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona)*, Annex 1, *Necrópolis i Sepultures de Catalunya*, p. 155-176.
- V. RAMON BENEDITO, F. ÁLVAREZ, V. RAMON PÉREZ (1974). *La Moneda Medieval Hispano cristiana*, Madrid.
- Manuel RIU (1981). «L'enterrament núm. 66 de Sant Sebastià del Sull i la seva peça de ceràmica grisa». *Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona)*, 2, p. 213-219.
- Manuel RIU (1982a). «Alguns costums funeraris de l'Edat Mitjana a Catalunya». *Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona)*, Annex 1, *Necrópolis i Sepultures de Catalunya*, p. 29-57.
- Manuel RIU (1982b). «Enterramientos infantiles frente a las puertas o en el subsuelo de las viviendas en la España medieval». *Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona)*, 3, p. 185-200.
- Manuel RIU (1983). «El monestir de Sant Sebastià del Sull, al municipi de Saldes, i la seva rotonda. Història i consideracions generals». *Urgellia (La Seu d'Urgell)*, VI, p. 245-284.
- Manuel RIU (1984-85). «El monestir de Sant Sebastià del Sull, al municipi de Saldes. Les excavacions arqueològiques». *Urgellia (La Seu d'Urgell)*, VII, p. 219-288.
- Manuel RIU (1986-87). «El monestir de Sant Sebastià del Sull, al municipi de Saldes. Darreres campanyes d'excavacions arqueològiques i conclusions generals». *Urgellia (La Seu d'Urgell)*, VIII, p. 151-214.
- Manuel RIU (1989). *L'arqueologia Medieval a Catalunya*. Sant Cugat del Vallès (Barcelona), Coneguem Catalunya, núm. 28, Els llibres de la frontera.
- A. ROIG, Ll. FERNÁNDEZ, J.M. MASSAGUÉ (1988). «Sant Julià d'Altura». *Arraona (Sabadell)*, 3, p. 35-59.
- Josep SOLER i PALET (1893). *Monografia de la parròquia de Sant Julià d'Altura*. Terrassa.
- Elisenda VIVES (1982). «Estudi antropològic de dos enterraments infantils de Sant Miquel de la Vall». *Acta Historica et Archaeologica Medievalia (Barcelona)*, 3, p. 201-207.
- Elisenda VIVES (1990). *La població catalana medieval. Origen i evolució*. Vic, Eumo Editorial.
- VV.AA. (1982). *El Vallès i el Maresme*, vol. 6 de la *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Barcelona, Fundació Enciclopèdia Catalana.
- VV.AA. (1989). *Andorra Arqueològica. Catàleg de l'exposició*. Andorra, Govern d'Andorra.
- VV.AA. (1981). «Sivelles medievals de Catalunya i altres peces d'orfebreria relacionades amb la indumentària» dins *106è Congrés nacional des Sociétés savantes (Perpinyà)*, p. 107-183.